

I. Lipót Szelephény primás bécsi házának kirablója? – Forráskritika, textuselemzés, archivistikai és történeti kontextus. Mindaz, ami Szelephény György esztergomi érsek, Magyarország primása (1666–1686) bécsi házával történt az 1683. évi ostrom idején, régóta és részletesen ismert a történettudomány számára. A kahlenbergi csata bicentenáriuma alkalmával Johann Newald dolgozta fel, a kor szokása szerint kimerítő adatolással. Az eseményeket a primási kincsek elkobzását irányító Kollonich Lipót szemszögéből, beszámolója alapján ismertette.¹

Ő utána a magyar közönség számára Takáts Sándor foglalta össze erősen kurucos hangvételben, de tényszerűen az izgalmas fordulatokban bővelkedő cselekményeket.² Alapvetően szintén Kollonichnak az uralkodó számára írt részletes beszámolóját használta,³ de merített két másik – Kollonich által is idézett és kritizált – kulcsdokumentumból is. A házban tartózkodó érseki káplánnak, Hajdinovich Pálnak⁴ az 1683. szeptember 13–14-én, az oszmánok vereségét követően tetőpontra jutó eseményekről frissiben papírra vetett részletes beszámolójára, valamint Szelephény primás szeptember 22-ei, az uralkodónak hosszasan panaszkodó és az okozott károk megtérítését követelő levelére támaszkodott.⁵

E két latin nyelven íródott történeti forrás egészen a közelmúltig kiadatlan maradt. A bécsi Hofkammerarchivban található 18. századi, komplex ügyirati másolatból kiemelve, rövid bevezető kíséretében Fodor Nóra publikálta őket az Új Magyar Sion hasábjain, és magyar fordításukat is hozza.⁶ Bevezetőjében összefoglalja az ostromlott városban zajló kémhistóriát, tömeghisztériát, nyomozást és a primási ház⁷ pincéjében Thököly-rebellisek helyett végül a mesés kincsek megtalálását. Utóbbiakat: „ékszereket, nyakláncokat, gyűrűket, tallérokat, kis hordókban az összes pénzt” Kollonich Lipót öt szekérral szállította el az ostrom eloszlásának napján.⁸ A leendő bíboros, majd primásutód, ekkor bécsújhelyi püspök volt máltai lovagként vett részt a császárváros védelmének irányításában a parancsnok Heinrich Ernst Rüdiger vont Starhemberg oldalán.⁹

¹ *Beiträge zur Geschichte der Belagerung von Wien durch die Türken, im Jahre 1683 I–II*, Wien 1883–1884, II, 35–53 (benne az események leírásával, Kollonich 1684. február 8-ai összegszerű kimutatásával). Lásd még KLOPP, Onno, *Das Jahr 1683 und der folgende Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699*, Graz 1882.

² TAKÁTS Sándor, *Az esztergomi érsekség kincsei Bécsben* = TAKÁTS Sándor, *Régi idők, régi emberek*, Bp., Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1922, 321–330.

³ *Uo.*, 323skk. Közlebbi jelzetet nem ad, csupán ennyit ír: „Közös pénzügyi levéltár, Hungarica 1683. Itt van az eredeti jelentés”. E jelentésnek – az alább a 25. sz. jegyzetben említett források (vö. a 17. sz. jegyzetet is) kíséretében megvalósuló – publikálása lehet majd a kutatás következő lépése a történetek árnyalt, modern elemzésének és értékelésének kíséretében. A feladatra jelen rövid korrekcióim keretében nem vállalkozhatok.

⁴ Rá lásd B. SZÉKELY Dorottya Piroska, *Szelepcsényi György végrendelete = Lymbus*, 18(2019) s. a. (149. j.). Mint bécsi káplánja 100 tallért kapott Szelephénytől végrendeletében.

⁵ TAKÁTS 1922, i. m. 326, 327.

⁶ FODOR Nóra, *Szelephény György primás vagyonának eltulajdonítása = Új Magyar Sion*, 2017, 1, 117–133. – A kurrens jelzet: Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv (ÖStA FHKA), Kamerale Ungarn, Fasc. 3, Sub. 2, Nr. 45. ex Sept. 1763 (Kt. 90. fol. 19–143.). Oross András tájékoztatása szerint a mintegy 120 fóliót kitevő ügyirat olyan 1683–1684. évi iratok másolatát tartalmazza, amely mindegyike az érseki javakra vonatkozik.

⁷ A Himmelfortgasse 14. sz. alatt, Savoyai Jenő téli palotájának közelében található ház helyén állt, egészen a 20. század elejéig.

⁸ FODOR 2017, i. m. 117–120.

⁹ Életrajzi adatai a közismert irodalom mellett nyitrai, bécsújhelyi és győri kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveiben: Archivio Apostolico Vaticano; Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales

Miközben Szelepchény nyitrai és esztergomi kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének kiadásán, és ide kapcsolódóan mikrobiográfiájának megírásával foglalkoztam,¹⁰ a közzétett iratokat átolvastva Hajdinovich káplán kiadott beszámolójának egy különös részletére lettem figyelmes:

„...az ostrom elmúltá utáni napon itt volt Ófelsége Maholányi es Gyáni urammal, és a megmaradt monstranciákat, arany valamint ezüst edényeket, ezüstözött keretű hatalmas képeket¹¹ szekéren elszállíttatta, úgyhogy a hitványabb dolgoktól, bizonyos szőnyegekől és ruhadaraboktól eltekintve üresen hagyta a házat. Azokat sem hagyta volna itt, ha az előző este rá nem sötétedett volna. Addig még a csekélysegeket is magával vitte, sőt ezeket másoknak tovább adta úgy, hogy szétszította barátai közt. És ez után sok mindent széthordott. Mivel pedig Maholányi uram épp rajtakapta őt a betörésen, amit neki válaszolt, maga Maholányi uram fogja Nagyságodnak elmondani. Különösen értékes drágaságokat a már említett Kollonics gróf megőrzött magánál, 'mely összes tárgyra',¹² remélem, Nagyságodnak lesz majd gondja, 'mielőtt azok máshová szállíttatnának, melyekkel kapcsolatban miként járt el',¹³ mit forgatott a fejében Kollonics, többet csak Nagyságod előtt szólok, minden mondandót megőrzök, és hüen magamban is fogom mindaddig tartani. Ez volt hát azon események sora, amelyek Nagyságod házában a kincsek megkaparintása érdekében végbementek..."¹⁴

(P. Cons.) és Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi Canonici (P. Vienna): P. Cons., vol. 67, fol. 427r–439v és P. Vienna, n. 148; P. Vienna, n. 169 és P. Cons., vol. 68, fol. 324r–334v; Győr – P. Vienna, n. 221.

¹⁰ „*Catholicos ad spem erigendo*”, Lósy Imre, Lippay György és Szelepchény György kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei a Vatikánban (1625–1666) (CVH II/8), mikrobiográfiai tanulmányokkal közreadja Tusor Péter, Bp., Róma 2020.

¹¹ Ehelyett: 'arany vázakat, aztán az ezüstöket, a nagy ezüst képeket'. – Fordítási korrekcióimat a fenti idézetben kurzív szedés jelzi.

¹² Ehelyett: 'minden egyéb dologról'.

¹³ Ehelyett: 'Mielőtt más beszélné arról, mi módon történt mindez'. – A teljes fordítást nem tartottam feladatomnak ellenőrizni. Annyit jegyzek meg csupán, hogy a primás megszólításainál, megnevezéseinél a ('*Celsissime et Reverendissime Princeps*', '*Celsissime Princeps*', '*Vestra Celsitudo*') a 'Nagyságos es főtisztelendő Herceg', 'Nagyságos Uram', és felváltva 'Nagyságod/Fenséged' nem helyes, helyette a „Főmagasságú és Főtisztelendő Herceg”, „Főmagasságú Herceg” és „Főmagasságtok” a megfelelő terminusok. Egyedül a 'Nagyságod' következetes használata lenne tolerálható, mivel a korabeli magyarban valóban ezt használták, nem lévén képes még a nyelv követni a latin terminusok cizellálódását, (Arról, hogy Szelepchényt, pontosabban a Pázmány utáni primásokat Lippaytól kezdve miért címzik rendre hercegnek, miközben a hercegprimási cím közismerten Keresztély Ágosttól él, egyszer még írni fogok.)

¹⁴ FODOR 2017, i. m. 123–125 (125). A latin átirat: „His peractis sequenti die post solutam obsidionem adfuit hic Sua Sacrisima Maiestas cum domino Maholany, et domino Gyani residuas montrantias, vasa aurea, tum argentea, imagines magnas deargentatas curru evexit, ita ut vacuum domum reliquerit praeter viliores, quosdam tapetes, et quasdam vestes, quas non reliquisset, nisi ipsum tenebrae nocturnae pridie in domo reperissent, dum videlicet res etiam minutiores accepisset, imo ea aliis distribuisset, uti distribuit suis amicis, et multa postea distraxit. Quia vero eundem in actuali huius violentiae exercitio dominus Maholany repererit, quid eidem responderit, informationem a praefato Domino Maholany Vestra Celsitudo habebit. Praecipua clenodia apud se nominatus Kollonich reservat, de quibus rebus omnibus, spero assiduam curam Vestra Celsitudo habebit, antequam alio distrahanatur, circa quas quomodo egerit, quid molitus fuerit Comes Kollonich, oretenus

Az idézet egészen szenzációs. „Öfelsége”, a latin szövegben „Sua Sacratissima Maiestas”, vagyis I. Lipót császár és király (1657–1705) személyesen jelent meg a primás házában, és fejezte be annak – saját Titkos Tanácsa előzetes jóváhagyásával történő – kifosztását. Közreadója semmilyen kommentárt nem fűzött e sorokhoz, és mindez így rangos, katolikus tudományos folyóiratban megjelent, megjelenhetett. A jelek szerint a szerkesztőbizottság, a lektorok sem emeltek kifogást ellene. Joggal gondolja tehát a gyanútlan olvasó, hogy a Habsburgok közismert pénzhiánya oly mértékű volt, hogy szükség esetén akár még főpap alattvalóik házáat is személyesen fosztották ki (stb.).

Elhatároztam, hogy a kérdés végére járok. Az eset hihetlensége mellett kiváltképpen erre sarkalt a szöveg belső ellentmondása, miszerint császár és királyt elkísérő Maholányi János királyi titkár pár sorral lejjebb már úgy szerepel, mint aki épp rajtakapta a kifosztót. Oross András bécsi levéltáros delegátus segítségével nyomába eredtem hát a forrásoknak.¹⁵ A közreadó által használt 18. századi másolaton valóban az uralkodó megjelölése „Sua Sacratissima Maiestas” található.¹⁶ Erre előkerestük a Takáts Sándor által használt 1683. évi iratokat a Hofkammerarchivban,¹⁷ ahol Szelephény 1683. szeptember 22-ei panaszlevelének eredetije mellett Hajdinovich beszámolója is fellelhető.¹⁸ És bizony abban is „Sua Sacratissima Maiestas” áll... A szövegfilológia tehát a közreadót, lektorát és folyóirat szerkesztőbizottságát igazolja. Az információ egzaktt, nincs olvasati hiba, filológiai szempontok alapján felesleges lett volna bármi módon is észrevételezni a problémát a kiadás során. Feketén-fehéren az áll az egykorú, egyetlen szövegváltozatban, hogy Öfelsége tényleg személyesen einstandolt.

A külső érvek figyelembevétele azonban felülbírálja a textuskutatás eredményét. A levéltári kutatás nem volt felesleges, hiszen az ügyre vonatkozó, aktaszerűen rendezett, több más eredeti irat mellett megtalálható Hajdinovich soron következő, rövidebb beszámolója is, mely szeptember 19-én kelt, és a történetek folytatását beszéli el:

„A Kollonics gróf által az égiek ellen elkövetett nem várt erőszakotél kapcsán (melyről minap irtam Főmagasságtoknak)¹⁹ mit válaszolt a Legszentebb Császári Felső, a Maholányi úrtól Főmagasságtoknak e sorokkal együtt küldött leveléből kiválóan megértheti Főmagasságtok. Ez ügyben ugyanis az említett Maholányi úr és a méltóságos kancellár úr²⁰ tegnap audiencián jártak Öfelségénél. A mondott Kollonics gróf megkaparintva a pénzt, s megkaparintva a kincseket a továbbiakban oly szégyentelenül fejezte be műveletét, hogy a házból a korábban általa odaállított őrséget elvitette, méghozzá azon megokolással, miszerint mivel a házban nincsen már pénz, nincs hát szükség őrizetre sem. A császári biztos, akit szintén ő rendelt a házba, és akinek ellátmányára napi egy forintot adott, mégpedig Főmagasságtok pénzéből, időközben meghalt Főmagasságtok házában. Mivel pedig Kollonich

plura Vestrae Celsitudini aperiam, quae apperianda conservo, et fidelis conservabo. Et haec est series tota actionis exercita in domo Vestrae Celsitudinis erga acceptionem thesauri...” *Uo.*, 121–123 (122–123).

¹⁵ Szíves és készséges segítségét itt is köszönöm.

¹⁶ ÖStA FHKa Kamerale Ungarn, Fasc. 3, Sub. 2, Nr. 45. ex Sept. 1763, fol. 32 (Kt. 90).

¹⁷ I. m., 323 és skk („Hungarica, 1683”). A kurrens, pontos jelzet: ÖStA FHKa Hoffinanz Ungarn, 1684. 01. 17. (Kt. 680. fol. 141–197.)

¹⁸ *Uo.*, Kt. 680, fol. 153r–155v (Szelephény) és 164r–165v (Hajdinovich).

¹⁹ Az előző jegyzetben (is) idézett, jelen kritika tárgyát képező beszámolójára hivatkozik.

²⁰ A primási rokon és örökös Maholányi Jánosra, valamint Gubasóczy János nyitrai püspök, udvari magyar kancellárra lásd: FAZEKAS István, *A Magyar (Udvari) Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között* (Akadémiai doktori értekezés), Bp., 2018, 302–303 és 268–269.

Lipót az őrseget a háztól visszavonta, félek, nehogy őtöle további erőszak essék a házon. Ugyanis mivel már megszerezte azokat a takarókat, melyeket Főmagasságtok az ágyra készített, és más kisebb dolgokat, miképp a minap megjelentetem, félok, hogy valamelyik nap a kárpitozott székeket és más berendezési tárgyakat is el fog ragadni, jóllehet ebben a kérdésben Maholányi úr azt a felvilágosítást adta nekem, hogy további rablást már nem fog megkísérelni. Eközben Khien doktor beszámolójából úgy értesültem, hogy Főmagasságtok egy nagyértékű kabátját, melyet Starhemberg tábornoknak ajándékozott, ám a generális vonakodott elfogadni azt, és visszaküldette.”²¹

Az újabb beszámoló tartalmából az a belső ellentmondás, miszerint Maholányi János, az udvari magyar kancellária titkára rajtakapta volna a császárt és királyt a rabláson, fokozódik, hiszen itt meg épp audienciára siet hozzá Gubasóczy János kancellárral, hogy beszámoljon ugyanezen úgyról. Az ellentmondás nemcsak fokozódik, hanem bizonyossággá is válik, ha végül figyelembe vesszük magát a történeti kontextust is. I. Lipót udvarával ugyanis a közkezen forgó kronológiák tanulsága szerint már 1683. július 7-én elhagyta Bécsset,²² és átmenetileg Passauban,²³ majd egészen 1684 tavaszáig Linzben tartózkodott.²⁴ Szelephény primás első indulatában maga is ide sietett volna hozzá személyesen, miként publikált leveléből kiderül,²⁵ a jelek szerint végül Maholányi utazott helyette. Az idő rövidsége arra utal, hogy vélhetően külön utasítás nélkül, saját elhatározásából ment a kancelláriai titkár Linzbe, hiszen szeptember 19-én már az audienciáról írt jelentése Bécsben, az azt Szelephénynek továbbító Hajdinovich kezében volt.

Az eset egyaránt a magyar egyház és művelődéstörténet különleges momentumuma. Általa nemcsak a primás, hanem az esztergomi főszékeskáptalan Bécsben menekített kincseiről kaphatunk képet, még ha jórésztük épp ekkor meg is semmisült.²⁶ Hiába állítja azonban az ellenkezőjét történeti forrás, lefoglalásukban I. Lipót személyesen nem vett, nem vehetett részt. Az ezt bizonyító, közvetlenül az eset után keletkezett, egyébiránt valóban tökéletesen hiteles és megbízható dokumentum állítása téves. A tévedés okát is könnyen feltételezhetjük, sőt kitalálhatjuk. Hajdinovich primási káplánnak az események után papírra vetett levele az 1683. szeptemberi iratok között sem eredetiben maradt fenn a Hofkammerarchivban, hanem a Szelephénynek történt kézbesíté-

²¹ Közlését lásd a *Függelékben*.

²² BENDA Kálmán, PÉTER Katalin, *Magyarország történeti kronológiája I–IV*, Bp., 1981–1982, II, 503; *Magyarország története 1526–1686* (Magyarország története tíz kötetben 3/1–2), szerk. R. Várkonyi Ágnes, Bp., 1987, 1577.

²³ Vö. NEWALD, *Beiträge zur Geschichte der Belagerung*, 53.

²⁴ I. Lipót 1683. november 18-án Linzben ad császári megerősítést egy bajor szerződéshez, sőt még 1684. április 22-én is ugyanott írja alá a szövetségi és segélyszerződést a bajor választóval. *Österreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft*, hg. von Thomas Dolliner, Joseph Kudler 2(1847), 442; vö. még BITTNER, Ludwig, *Chronologisches Verzeichnis der Österreichischen Staatsverträge, I: Die Österreichischen Staatsverträge von 1626 bis 1763*, Wien 1903, ord. cron.

²⁵ „Volebam quidem, statim ex hac insperata consternatione, et insupportabili maerore, Linzium versus movere, verum postquam Ponium, pro functione illa, benedictionis armorum, Majestatis Vestrae mihi imposita, me contulisses, ac Viennae omnia mea reliquisses, defacto tanto itineri sufficientibus sumptibus me destitutum comperio.” FODOR 2017, i. m. 129.

²⁶ A megmaradtak viszont gondos inventariázásra kerültek. A káptalan 1683. december 18-ai levelét ugyancsak a Hofkammerarchivból, de közelebbi jelzet nélkül idézi: TAKÁRS 1922, i. m. 327. – A piarista szerzetes mindemellett még Kollonich Fenessyhez írt decemberi levelét, Szelephény újabb, 1684. január 7-ei levelét, valamint az Udvari Kamara 1684. március 9-ei előterjesztését hivatkozva (328–330). Vö. FODOR 2017, i. m. 119–120, 13–14. j. is.

se után szinte azonnal elkészített másolat formájában.²⁷ Mely másolatot minden bizonnyal sietsősen csináltatta letovicei várában a sokkhatás alá került primás. Még hozzá épp magának az uralkodónak a tájékoztatására, mondván, az eredetét magánál tartja, és szükség esetén fel tudja mutatni.²⁸ A nyilvánvaló kapkodás magyarázhatja tehát, hogy a textus 'romlott', a másolás során vélhetően egy sor, néhány, most már rekonstruálhatatlan szó egyszerűen kimaradt, még hozzá úgy, hogy szintaktikailag ugyan értelmes, történetileg viszont teljesen abszurd mondat keletkezett. Kora újkori másolati forrásoknál efféle hiba elő-előfordul. Igaz, az már elég ritka, hogy sem 21. századi publikálója, sem pedig korabeli hivatalnok olvasója, olvasói, nem észrevételezték, javították e kapitális 'lapsus calami'-t, mely filológiai korrekció elvégzése mostanra maradt.

I. Lipót választott szent római császár, Németország, Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia királya, Ausztria főhercege, Burgundia, Styria, Karintia, Karniola és Würtemberg hercege, Tirol grófja tehát nem rabolta ki Szelepchény primást, nem szállította el személyesen a maradék „monstranciákat, arany valamint ezüst edényeket, ezüstözött keretű hatalmas képeket” szekéren. Ez bizony szintén Kollonich volt, a jelenetre Takáts elbeszélésének azon részében ismerhetünk rá, amikor arról ír, hogy maga Kollonich két monstranciát és néhány ezüst reliefet saját kocsijára tétetett, s ezeket magával vitte.²⁹

A történelem egy szenczációval szegényebb lett. A történettudomány klasszikus alapszabálya viszont ismét igazolódott: megfelelő forráskritika és textuselemzés, továbbá archivisztikai és történeti kontextusba helyezés nélkül forrást kiadni ugyan lehet, de nem szabad.

FÜGGELÉK

Bécs, 1683. szeptember 19.

Hajdinovich Pál Szelepchény Györgyhöz

(ÖStA FHKA Hoffinanz Ungarn, Kt. 680, fol. fol. 149rv és 150rv)³⁰

Copia litterarum reverendi Pauli Haidinovics capellani domini archiepiscopi Strgioniensis ad eandem Vienna 19 Septembris anni 1683 datarum

Ratione illius (de qua nuper vestrae celsitudini scripsi) contra Superos a comite Kollonics insperatae exercitae violentiae, quid responderit sacratissima sua maiestas, ex praesentibus litteris a domino Maholany ad vestram celsitudinem expeditis, vestra celsitudo optime intelliget, circa enim hanc materiam praememoratus dominus Maholani et illustrissimus dominus cancellarius apud suam sacratissimam maiestatem audientiam heri habuerunt. Praefatus comes Kollonics accepta pecunia, acceptis thesauris tam impudice ulterius suam rursus operationem concluderit, ut e domo illico salva-

²⁷ Az íráskép Szelepchény szokásos levélírójáét mutatja, a főszöveg és az aláírás ugyanazon kéztől vannak. Hátírata: „Copia litterarum capellani excellentissimi domini archiepiscopi Strgioniensis Vienna datarum”. A sietségre jellemző, hogy Hajdinovich legkorábban szeptember 15-én írhatta meg és indíthatta útnak levelét a még háborús viszonyok között a Bécstől közel 200 km-re, a Brünn felett található Letovicébe, és szeptember 22-én már Szelepchény levele és a másolat is kész volt.

²⁸ „id quod ex mentionati capellani domus meae informatione, copialiter annexae, colligere est: cuius originalem ubi me, auxiliante Deo, Viennae, aut alibi, Majestati Vestrae Sacratissimae, suplicabundus demississime praesentare potuero...” FODOR 2017, i. m. 128.

²⁹ TAKÁTS 1922, i. m. 325–326.

³⁰ Két egyező szövegű másolat maradt fenn.

guardiam ab ipso impositum acceperit, sed ob hanc rationem, quod cum in domo non sit pecunia, non indigeat domus salvaguardia. Commissarius Caesareus, qui etiam ab ipso in domo fuit constitutus, iam est mortuus hic in domo vestrae celsitudinis, cui dabat quavis die unum florenum pro mensa, et quidem ex pecunia vestrae celsitudinis.

Quia vero accepta est salvaguardia e domo a comite Kollonics, timeo ne insuper aliqua ab eodem domui violentia inferatur, cum enim acceperit etiam illa tegumenta, quae vestra celsitudo adhibebat pro lecto et alia ut nuper insinuavi, minutiora, timeo ne aliqua die rapiat carpitus sedes et aliam domesticam supellectilem, licet in hac materia dominus Maholani instructionem mihi dederit, quod plures rapinas iam non tentabit. Habeo interea ex relatione doctoris Khien, quod clamidem unam magni pretii vestrae celsitudinis praesentaverit generali a Starenberg, pro dono, is vero accipere recusavit, et eidem illam remisit. His maneo etc.³¹

TUSOR PÉTER

Ismeretlen könyvjegyzék a 18. század elejéről. A Magyarország 1750 előtti könyvkultúrájának felkutatására vállalkozó munkaközösség 1991-ben rendezte sajtó alá az *Erdélyi Könyvesházak* című sorozat első két kötetét, amelyekben az erdélyi katolikus, református és unitárius intézményi könyvtárak jegyzékeit közölték.¹ 1994-ben az addig ismert, magánkönyvtárakról készült jegyzékeket rendezték sajtó alá,² 2004-ben pedig az erdélyi szász források láttak napvilágot.³ A sajtó alá rendezők e kötetek megjelenése után sem tekintették befejezettnek a kutatást, tovább gyűjtötték az adatokat, így 2018-ban napvilágot látott az V. kötet is,⁴ és a gyűjtés tovább folytatódik.

A nagyobb tételszámot tartalmazó könyvjegyzékek levéltárakból kerülnek elő, a rövidebb listák nagy része nyomtatott könyvek előzék- és hátvédlapjairól.

A 2018-as évben a Nagyenyedi Bethlen-Kollégium könyvtárában vettük számba néhány 16. századi európai protestáns teológus, ún. reformátor munkáit. E kutatás során került kezünkbe az a Luther-kötet, amelynek hátsó oldalára 15 tételből álló könyvlistát jegyeztek fel. A továbbiakban ezt a listát kívánjuk közzélni, a tételeket feloldani, illetve meghatározni az egykori tulajdonos teológiai profilját.

³¹ Készült az MTA-PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban.

* A kutatást az Emberi Erőforrások Minisztériumának Szegedi Kis István Ösztöndíjprogramja támogatta.

¹ JAKÓ Klára, *Erdélyi könyvesházak I, Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója (1579–1604)*, Szeged, Scriptum, 1991; *Erdélyi könyvesházak II, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Szászváros, Székelyudvarhely*, Jakó Zsigmond anyaggyűjtésének felhasználásával sajtó alá rend. Monok István, Németh Noémi, Tonk Sándor, Szeged, Scriptum, 1991. (A továbbiakban: Adattár 16/2.)

² *Erdélyi könyvesházak III, 1563–1757, A Bethlen-család és környezete, Az Apafi-család és környezete, A Teleki-család és környezete, Vegyes források*, sajtó alá rend. Monok István, Németh Noémi, Varga András, Szeged, Scriptum, 1994 [1995]. (A továbbiakban: Adattár 16/3.)

³ *Erdélyi könyvesházak IV/1-2, Bibliotheken in Siebenbürgen IV/1-2, Lesestoffe der siebenbürger Sachsen 1575–1750, Bistriz, Hermannstadt, Kronstadt, Schäßburg, Kleinere Orte*, Hrsg. von István Monok, Péter Ötvös, Attila Verók, Bp., Scriptum, 2004.

⁴ *Erdélyi könyvesházak V, 1541–1782, Vegyes források*, szerk. Bíró Gyöngyi, Monok István, Verók Attila, Bp., MTA Könyvtár és Információs Központ, 2018. (A továbbiakban: Adattár 16/5.)